

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Добрин Христов Канев, НБУ, Политически науки (3.3)
върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
доцент в професионално направление 3.3. Политически науки (Политология –
Политически партии и партийни системи), обявен в ДВ, бр. 32/16 април 2021 г., с. 168,
с кандидат гл. ас. д-р Милен Тодоров Любенов

Гл. асистент д-р Милен Тодоров Любенов е единственият участник, подал необходимите документи в обявения срок, в обявения от СУ “Св. Климент Охридски” конкурс за заемане на академичната длъжност доцент по професионално направление 3.3. Политически науки (Политология – Политически партии и партийни системи).

Кандидатът отговаря на всички изисквания за заемане на спомената академична длъжност, поставени в чл. 29 на Закона за развитие на академичния състав в Р България. Той е придобил научната и образователна степен „доктор“ по същото професионално направление през 2010 г. Заема академичната длъжност главен асистент в катедра „Политология“ на СУ „Св. Климент Охридски“ от 2010 г. до момента, като преди това е бил асистент (2006-2008) и старши асистент (2008-2010). Представил е издаден монографичен труд (в случая две монографии) и научни статии и студии, които не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен "доктор". Както свидетелстват приложените данни, неговата досегашна научна продукция и преподавателските му постижения отговарят на минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност доцент, като по някои от показателите показват и по-високи резултати (раздели Г, Д).

Представените в конкурса публикации са оригинални и спазват правилата на академичната етика.

Научната продукция на кандидата, с която той участва в конкурса, включва единадесет научни труда. Сред тях са две монографии, три студии (едната в съавторство), една глава в колективна монография и пет статии. Три от публикациите са издадени в чужбина на английски език.

Всички те се вписват в тематичните рамки на конкурса, фокусиран към теорията за политическите партии и партийните системи.

Повечето от тези публикации са навлезли в международния научен живот, били са предмет на *цитирания и позовавания* в реномирани бази данни. Приложената справка (8 броя цитирания в Scopus и Web of Science, както и 8 в CEEOL) и установените от автора 24 цитирания показват, че Милен Любенов присъства като автор на международната и националната изследователска сцена, което е станало възможно благодарение на сериозните му научни постижения, особено в изследването на политическите партии и партийните системи.

Този извод се потвърждава и при оценката на научните трудове, представени за конкурса и предмет на настоящата рецензия. В случая не е чудно, че почти всички са посветени изключително на темата за партиите и партийните системи. При това изследванията му се появяват в един сложен и нееднозначен етап на съществуване и развитие на обекта му на изследване. От една страна, продължава да е извън съмнение фактът, че и днес партиите запазват ключовата си роля във функционирането на представителната демокрация, която по правило е „демокрация на партиите“. Те са структурите, които единствено могат едновременно и да превърнат интересите и предпочитанията на гражданите в политически алтернативи, и да участват в тяхното реализиране. Те са механизмът за излъчване на политически лидери. Те структурират политическия дневен ред, формулират и осъществяват политики. Те формират правителства или пък, когато са в опозиция, поемат контролна роля спрямо управляващите. Тази цялостна роля не е по силите на други формирования или, ако такива групи или организации се опитат да го вършат, рано или късно те се превръщат в партии, независимо от първоначалните им намерения. От друга страна, макар и партиите да са жизнено необходими за демократичната политическа система, през последните десетилетия се натрупват твърдения, че партиите „западат“, „загиват“, стават ненужни.

Тази вътрешнопротиворечива картина стимулира изследователския интерес към съвременното състояние и перспективите на партиите и партийните системи навсякъде по света. Българската политология не прави изключение и като цяло е обръщала повече внимание на изследване на партиите и партийната система в страната отколкото на други нейни аспекти. През годините ред автори са изследвали подробно както

възникването и развитието на отделните релевантни партии в България, техните членове и избиратели, така и основни характеристики на българската партийна система и факторите, които са я формирали.

Както беше споменато, един от тях е Милен Любенов, който изпъква още с дисертационния си труд, но през последните години разширява и задълбочава изследванията си и се превръща в утвърден и признат автор в тази област. Това се отнася с особена сила за представените за конкурса произведения.

Ще започна оценката с най-значимата сред предложените за конкурса публикации - монографията на Милен Любенов „Европейски партийни системи. Сравнителен анализ на 20 демокрации (1945-2020)“, публикувана в авторитетното Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ през 2021 г.

Вероятно първото, което прави впечатление в случая, е смелостта на автора да се насочи към подобна едромасщабна тема – изследване на развитието на 20 европейски партийни системи в един продължителен период от три четвърти век (от края на Втората световна война практически до наши дни). При това той е навлязъл в едно наситено с изследвания на най-авторитетни учени научно поле. Изборът му на обекти на сравнение е паднал върху разнотипни демокрации и партийни системи – както установени демокрации (като Великобритания, Франция, Италия, Германия и още осем страни), така и държави от различните фази на „третата вълна на демократизация“ – наред с Испания, Португалия, Гърция, и „новите демокрации“ Полша, Чехия, Унгария, Хърватия, Естония, България. Броят и многообразието предполагат най-малкото наличието на задълбочени и обширни знания за политическите и партийните системи на тези държави.

Друго смело начинание е решението на автора да загърби доминиращата теза за упадък и кризата на партиите (особено на традиционните) и да постави в центъра на изследването си въпроса, „защо старите партии оцеляват и продължават да бъдат съществен политически фактор“ (с. 13). Търсеният отговор е формулиран в основната теза на труда, изградена в духа на идеята за path dependence: независимо от големите различия между анализиранияте партийни системи, „основните партии, които участват в началната институционализация на партийната система след периоди на политическа трансформация, получават съществено предимство пред бъдещите си конкуренти“ (с.

12).

Монографията е в размер на 253 печатни страници и, макар и с раздвигана структура и по-голям брой отделни глави, следва стриктно академичната традиция и логическата последователност на излагане на проблемите.

Естественото начало е изясняване на изходните методологически позиции на автора. Както се видя по-горе, той залага на неоинституционализма и на развиваната в неговите рамки концепция за зависимостта от избрания път. Любенов възприема нейните постановки, че първоначално взетите решения и началната институционализация водят до трайни и устойчиви модели на поведение, норми и практики; че избраният път води до инерционен процес, който стеснява средата за други решения (вж. с. 16).

Разбира се, както личи и от самото подзаглавие на монографията, основен методологически инструмент е сравнителният анализ.

Целта на автора по-нататък е да докаже тази своя теза. Той го прави като преминава през най-важни аспекти на възникването, формирането, функционирането на партиите и партийните системи. В резултат се е получило едно наистина мащабно и цялостно изследване, в което са събрани, обработени и анализирани голямо количество данни за развитието на политическите партии и партийните системи на изследваните страни.

В началото резонно е поставен проблемът за кливиджите. Оттам традиционно тръгват изследванията на партийните системи – посока, зададена от Липсет и Рокан. Това е и най-обемната част на книгата на Милен Любенов – над петдесет страници. Още тук можем да се убедим в наличието на детайлни познания на автора за развитието на кливиджите и възникналите партийни системи в двадесетте страни, които изследва. Той ни ги представя подробно от гледна точка както на традиционните, формулирани от Липсет и Рокан кливиджи, така и на по-късните промени – отслабване на традиционните кливиджи, „тихата революция“ на ценностите и раждането на разделението „материализъм - постматериализъм“ и съответната реакция, описана от автора като „шумната контрареволюция“ на радикалната десница.

Още по-важно в тази част е, че в нея са демонстрирани изследователските качества на автора и са изложени неговите оригинални идеи, които са довели до приноси в изследването на тези проблеми.

Любенов критично доразвива предложената от Г. Карасимеонов типология на кливиджите в новите демокрации, като добавя към темпоралното измерение на Карасимеонов възможност за съдържателно измерение и обосновава едно по-генерално разделение на два типа кливиджи – потенциални и реални. Обвързва ги и с разработените от Мейър и Бартолини три характеристики на кливиджа. Това е един от приносите на автора в теорията за кливиджите, приложена в условията на нововъзникващи демократични режими, при които класическите схеми а la Липсет-Рокан не дават задоволителен резултат.

Като възприема тезата за по-скоро политическия характер на кливиджите, Любенов ни предлага също свое виждане за генезиса и жизнения цикъл на кливиджа. Той формулира пет фази на това развитие, започващи със зараждането на значим критичен процес, неговата ескалация, политизация, институционализация и в края неговото смекчаване.

Споделям критичното отношение на Любенов към подхода на Китчелт, който в търсенето на фактори за формиране на кливиджи в страните от ЦИЕ, до известна степен огрубява същността на „старите режими“ и ролята на това наследство за характера на партийните системи

Разкриването на картината на партийните системи продължава с изследване на една ключова според Сартори тяхна характеристика – идеологическата дистанция. Любенов го прави като чрез използване на различни емпирични данни (количествено изследване с подходящи въпроси и Сравнително изследване на партийните програми) е съставил подробни таблици за позиционирането на партиите по оста ляво - дясно. Тези данни са му послужили за проследяване на ситуацията в отделните страни и тенденциите на развитие в последните десетилетия. Оригинална е развитата от него идея за ролята на електоралната конкуренция от страна на нови партии при позиционирането на заварените партии, която ги изтласква от центъра към двете крайности (с. 90) – идея, която вероятно ще има нужда и от повече доказателства.

Авторът е извършил и допълнителна типологизация от гледна точка на степента на идеологическа дистанция в отделните групи страни. Подобен анализ е направен и по отношение на дистанциите по оста материализъм – постматериализъм, като са използвани данните от провежданите досега етапи на Световното изследване на

ценностите.

Седма, осма и девета глава изглеждат най-пряко свързани с доказването на тезата на автора. В първата от тях се разглеждат промените, съпътстващи партийните системи – разцепления, сливания, преименувания на партиите, както и появата на нови партии като конкуренция на традиционните партии. Изводът му е, че „новите партии, независимо дали са възникнали в резултат на разцепление или са изцяло нови, имат кратък живот“ (с. 115). Това не е така за голяма част от традиционните партии, чиито успех се третира директно в следващата глава.

Като си поставя отново въпроса, как оцеляват и защо продължават да доминират тези партии, Любенов представя обобщени таблици за парламентарното представителство и правителственото участие на „старите“ и „новите“ партии. От тях като цяло проличава предимството на партиите, участвали в първоначалното формиране на партийните системи, спрямо по-късно възникнали партии, макар че тенденциите не навсякъде са еднопосочни или категорични.

В девета глава, една от по-обширните части на труда, тезата на автора се проверява през разкриването на ключовите специфики на различните типове партийни системи като тяхната фрагментация, поляризация, институционализация. И тук заключението от детайлния анализ на автора е: въпреки че определени критични моменти водят до промяна на партийните системи, традиционните партии получават „предимството на първите“ (вж. 174).

Последната глава разглежда актуалния проблем за популизма и популистките партии, но го прави по оригинален начин чрез търсене на връзка между популистките тенденции и картелизацията на партиите и партийните системи.

Заключението на книгата ни помага да обърнем отново внимание на някои основни тези на автора. В него той подчертава своята теза, че днес е много по-лесно да се формират нови партии поради повечето и по-разнообразни източници и ресурси в това отношение. Но традиционните партии, базирайки се на своите предимства, отстояват доминиращото си положение в партийните системи на изследваните страни.

Ценна част на изследването са и приложенията – 60 таблици с важни данни за състоянието и тенденциите на развитие на партийните системи на двадесетте

изследвани държави.

Монографията на Милен Любенов е сериозно изследване с научни приноси, в което са събрани, обработени и анализирани голямо количество данни за развитието на партиите и партийните системи в голям брой европейски демокрации. В нея е демонстриран високият професионализъм на автора и детайлните му познания в изследователското поле.

Тези изводи са валидни и по отношение на другите публикации, които кандидатът е представил за участие в конкурса. Втората монография на Любенов със заглавие „Политическите партии. Институционализация и организационно развитие“ (Изд. Наука и общество, С., 2021) продължава и разширява представянето на политическите партии и партийните системи. Тук авторът излиза извън границите на Европа и разглежда феномена партии в глобален контекст и от принципна гледна точка. Наред с известни припокривания (главно при последната глава на книгата), в труда се засягат важни проблеми на партиите, които не са намерили място в първата монография. Става дума за общ поглед върху същността и функциите на партиите, за тяхното дефиниране и за способността им да се адаптират при необходимост. Централно място заемат въпросите, свързани с организацията на партиите, с факторите, довели до промени в организационния им облик, сменящите се модели на партийна организация. Любенов ни представя и своя вариант за „идеални типове“ политически партии – елитарни; масови; електорални всеобхватни; картелни; предприемачески и медийни; дигитални. Анализът му продължава с други важни аспекти на живота на партиите – членството в партиите, вътрешнопартийната демокрация, зависимост на партиите от държавни ресурси. С тази монография очертаваната от Милен Любенов картина на партиите става по-широка и по-плътна, което засилва убеждението за него като сериозен познавач и изследовател на политическите партии.

Повечето от другите представени публикации също осветляват различни аспекти на функционирането на партиите и партийните системи.

От една страна, в някои от тях откриваме началото на развитие на някои приносни идеи на Любенов, които са намерили завършения си вид в неговата монография. Например в статията „Кливиджи и партийни системи“ (а и преди това) са заложени споменатите по-горе идеи за реалните и потенциалните кливиджи в новите демокрации. А в статията „Картелизация и популизъм: ефекти върху партийните системи в Европа“ е разработена

изначално идеята за връзката между развихрянето на популизма и картелизацията на партиите. Друга статия – “Медийни и дигитални партии“ - е проправила пътя към разширяване на типологизацията на партиите в монографичните трудове на Любенов.

От друга страна, в някои от публикациите могат да се открият приносни идеи, които са развити изцяло там. Такъв е случаят със студията „Българската партийна система: възникване на нов кливидж „център – периферия“, в която авторът е направил сериозен опит да докаже хипотезата за очертаване на споменатия в заглавието нов тип кливидж, за който се очаква да оказва нарастващо влияние при структуриране на партийните предпочитания на българските граждани. Прилагането на комбинация от многофакторен регресионен анализ и метод на класификационните дървета е довело автора до надежден резултат, който може да се счита за научен принос на Любенов. А и отново е демонстрирал уменията си да работи със съвременни емпирични аналитични инструменти. Друг такъв случай представлява статията му „Партийна система без системност“. В нея тестваната хипотеза (заложена в заглавието) е, че към 2009 г. партийната система в България се характеризира с липса на системност. Авторът стъпва на концепцията за институционализация на партийните системи и чрез индекса за електорална волатилност показва най-напред слабата институционализация на българската партийна система. Тъй като това не е достатъчно да се провери липсата на системност, той се насочва към развитата от Санчес идея за извънсистемна електорална волатилност, чрез която да се измери прехвърлянето на вота от основни партии към нови или малки партии (което пък би било признак за липса на системност). Любенов видоизменя този подход, като разглежда трансфера на гласове от парламентарно представени към нови партии. Резултатите дават основание за потвърждаване на хипотезата.

От трета страна, представени са и текстове, в които се забелязва по-широката палитра от изследователски интереси и резултати на автора. Главата за България (в съавторство с Георги Карасимеонов) в колективния труд „Handbook of Political Change of Eastern Europe“ запазва фокуса върху партиите и партийната система, но на по-широкия фон на политическите процеси в страната. Подобно е положението и с частта за България в изданието на European University Institute (с предговор на Ив Мени), посветено на изборите за депутати в Европейския парламент през 2009 г. А студията “Българските конституции – политически и институционални измерения“ излиза извън по-тесния изследователски интерес на Любенов и показва уменията му да анализира задълбочено

важни процеси в българската политика от миналото и от настоящето.

Разбира се, и в сериозни трудове като тези на Милен Любенов могат да се открият недостатъци, но най-вече да се открият полета за научна дискусия.

Оставам с впечатлението, че не всички проблеми, заложи в основната монография, имат непосредствена връзка с доказване на тезата на автора.

Не съм също убеден, че само подходът на path dependence е достатъчен за обяснение на все още доминиращата или значимата роля на партиите, установени след дълбоки трансформации.

Струва ми се също, че авторът надценява ролята на европейските партии за стабилизация на партийните системи в новите демокрации – теза, която се появява на няколко места в неговите трудове.

Вероятно може да има още такива въпроси, но целта на рецензията е по-скоро да оцени научното равнище на произведенията на Милен Любенов от гледна точка на изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент“. Така че в заключение мога да потвърдя, че представената за конкурса научна продукция на Милен Любенов очертава профила на подготвен и ерудиран учен с принос към теорията за политическите партии в ред аспекти, което без съмнение е достатъчно основание за заемане на споменатата длъжност.

Преминвайки към оценка на **учебната и преподавателската работа** на кандидата, ще отбележа, че той започва преподавателската си дейност през 2006 г., когато става асистент в катедра Политология. Между 2008 и 2010 е старши асистент, а след успешната защита на докторска дисертация (2010 г.) от 2010 г. до момента той е главен асистент в същата катедра на Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Както показват приложените служебни справки за последните пет академични години, неговата заетост (аудиторна и извънаудиторна) е наистина значителна. През изминалата 2019/2020 академична година учебната му заетост е над 785 часа, от които 528 часа е аудиторната заетост. Подобна е ситуацията и през предходещите две години. През годините Милен Любенов асистира или води самостоятелно ред курсове, свързани с темата на конкурса – Партийни фамилии и системи; Партийната система в България; Политически партии и движения.

Той *работи сполучливо със студентите*. Интензивна е работата му с дипломанти, като е осъществил научно ръководство на 17 дипломанти.

Като допълнителни щрихи ще спомена, че Милен Любенов между 2011 и 2019 г. е научен секретар на катедра „Политология“.

Той се проявява активно в научния живот на национално и международно равнище, като е участвал с доклади и изказвания на ред научни форуми.

За авторитета на кандидата сред колегите в България говори и фактът, че от 2018 г. до момента е член на Управителния съвет на Българската асоциация за политически науки.

Макар и да няма пряка връзка с конкурса, обществената ангажираност и натрупаният политически и експертен опит на Милен Любенов като секретар на президента на Републиката по вътрешната политика и като председател на Комисия към президента в продължение на един мандат (2012-2017) носят положителни ефекти и за академичната му дейност в областта на политическите науки.

На основата на всичко посочено дотук стигам до заключението, че кандидатурата на гл. ас. д-р Милен Тодоров Любенов отговаря на всички изисквания за академичната длъжност „доцент“. Имам предвид качеството на неговата научна продукция; успешната му преподавателска дейност в Софийския университет „Свети Климент Охридски“; натрупаният социален опит.

Това ми дава всички основания да подкрепя с пълна убеденост кандидатурата на гл. ас. д-р Милен Тодоров Любенов за доцент в професионалното направление 3.3. Политически науки (Политология – Политически партии и партийни системи).

19 август 2021 г.

доц. д-р Добрин Канев